

ВІДГУК

офіційного опонента доктора психологічних наук, професора Савчина Мирослава Васильовича на дисертацію та автореферат Романишиної Оксани Ярославівни «Теоретичні і методичні основи формування професійної ідентичності майбутніх учителів засобами інформаційних технологій», представлену на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Актуальність дослідження. На сучасному етапі входження України у європейський освітній простір висуваються нові вимоги до розвитку професіоналізму учителів, що потребує особливої уваги щодо їх підготовки до професійної діяльності, підвищився інтерес до однієї з складових професіоналізації – професійної ідентичності. Актуальність вивчення професійної ідентичності майбутніх учителів значно зростає в зв'язку з удосконаленням системи освіти України відповідності з досвідом цивілізованих країн. Одночасно аналіз праць вітчизняних та іноземних учених із проблеми професіоналізації освіти вказує на те, що в поглядах дослідників на формування професійної ідентичності є деякі розбіжності, а тому актуальність дослідження Оксани Ярославівни Романишиної «Теоретичні і методичні основи формування професійної ідентичності майбутніх учителів засобами інформаційних технологій» не викликає сумнівів.

Дослідниця коректно сформулювала мету, об'єкт і предмет дослідження, подана незаперечна концептуальна база, в якій визначені найбільш доцільні щодо теми дослідження концепти. Це дозволило визначити основні завдання дослідження і їх виконати, про що свідчать результати дослідження. Застосовано методи є адекватними об'єкту дослідження та його меті. Правильний вибір методів забезпечив достовірність одержаних у дисертації результатів.

Аналіз основного змісту дисертації. На підставі аналізу наукової літератури у дослідженні О.Я.Романишиної розкрито сутність формування професійної ідентичності майбутніх учителів засобами інформаційних технологій. Дисертантка вказує на низку суперечностей і становленні професійної ідентичності у майбутніх педагогів, визначальними серед яких є суперечності між необхідністю

актуалізації студентами перспектив власного професійного становлення на основі професійної самоідентифікації та несформованими вміннями майбутніх учителів визначати нові професійні цілі, а для їх реалізації – проектувати, конструювати й апробувати оптимальні способи професійної діяльності з використанням засобів інформаційних технологій. Професійну підготовку дисертантка розглядає у трьох аспектах: як процес, під час якого відбувається професійне становлення майбутніх фахівців; як мету і результат діяльності навчального закладу; як сенс включення студента у навчально-виховну діяльність. Такий підхід забезпечив ефективність результатів дослідження.

Дисертаційне дослідження відзначається логікою побудови змісту, правильним вибором методів дослідження, повнотою викладу матеріалу, висновків до розділів і загальних висновків. Заслугує на увагу висвітлення питання про методологічні основи професійної підготовки майбутнього вчителя. Загальнонаукові підходи і принципи дисертанткою розглядаються з опорою на педагогічні і психологічні засади формування професійної ідентичності майбутніх учителів. У тексті дисертації простежується чіткий зв'язок між проблемою, що розглядається і методологічними основами. Значна увага приділена праксеологічному підходу, який забезпечує реалізацію одного з принципів дидактики – зв'язку теорії з практикою. І це підсилює практичне спрямування дослідження.

У дисертації подано детальний аналіз дефініцій щодо професійної ідентичності майбутніх учителів та подано власне визначення професійної ідентичності, сформоване на основі інтеграції особистісно-професійних феноменів: професійна ідентичність – сукупність емоційно-поведінкових і когнітивних проявів особистості в процесі професійного розвитку та уявлень про власні професійні можливості, здібності, співвідношення вимог оточення з реально наявною можливістю відповідати цим вимогам.

У процесі дослідження виокремлено два основні аспекти формування професійної ідентичності: перший – етапи професійного становлення фахівця; другий – рівні професійної ідентичності. Проведено чітке розмежування між етапами: перший етап – первинний вибір, коли студенти знайомляться з професійною спільнотою, формується ціннісне ставлення до обраної професії. Показана

роль на цьому етапі дисципліни «Вступ до спеціальності», другий етап – підтвердження чи спростування первинного вибору, третій – реалізація первинного вибору в діяльності, на якому відбувається перехід студентів до ототожнення себе зі своєю професійною діяльністю, входження в професійну спільноту, усвідомлення своєї професійної ефективності та самостійності.

Суттєве значення має аналіз та визначення чинників, які впливають на формування професійної ідентичності, зокрема, концептогенні, які сприяють формуванню базових теоретичних конструктів для нової системи знань, системорганізуючі, які відповідають вимогам інноваційної педагогічної системи як групового творчого процесу, системорозвивальні, які визначаються об'єктивними суперечностями, що стимулюють діяльність суб'єкта, тобто залежать від внутрішніх і зовнішніх умов, чинники обміну, що відповідають за взаємодію локального освітнього середовища, чинники функціональних зв'язків (чинники «середовища функціонування структури»).

Дослідження структури професійної ідентичності дозволили О.Я.Романишиній виділити її складові: 1) особистісні та професійні якості; 2) компоненти; 3) чинники, механізми та напрями; 4) рівні розвитку; 5) функції, 6) етапи розвитку. Вони детально подані в тексті дисертації.

Дослідження професійної ідентичності подано через три складові Я-концепції: когнітивну; емоційну; поведінкову. Виділення і аналіз змісту цих складових дозволили дисертантці проводити дослідження за напрямками: а) когнітивно-диспозиційний; б) орієнтаційно-рефлексивний; в) практико-орієнтаційний. Ці напрями забезпечили визначення компонентів (когнітивний, мотиваційний, емоційно-ціннісний, емпатійний, комунікативний, діяльнісно-практичний), критерії і показники рівнів сформованості професійної ідентичності (розмита, передчасна, мораторій, здобута).

Одним з факторів, який вплинув на вибір компонентів, були стратегії освітнього процесу. Дисертанткою детально розглянуто види технологій, які були використані в дослідженні: декілька видів модульних технологій (модульно-розвивальна, модульно-кредитна, кредитно-трансферна, модульно-рейтингова); інформаційні освітні технології; дослідницька; проектна; інтерактивна технології.

Заслугує на увагу розроблена авторкою педагогічна система формування професійної ідентичності майбутніх учителів, основою якої дисертантка обрала: цільові орієнтації (дидактичні, розвивальні, виховні, соціальні); комплекс специфічних принципів, методологічні підходи, психологічні і педагогічні умови тощо. Значну увагу дисертантка приділила психологічним і педагогічним умовам: психологічні (підвищення інтересу до формування професійної ідентичності на основі індивідуалізації навчання; застосування інтерактивних методів навчання для розвитку самомотивації, емпатії та рефлексії) та педагогічні (використання можливостей інформаційного середовища Moodle у формуванні професійної ідентичності майбутніх учителів, застосування проектного навчання в процесі формування професійної ідентичності майбутніх учителів).

Високої оцінки заслуговує на увагу розроблена дисертанткою система формування професійної ідентичності майбутніх учителів засобами інформаційних технологій у вищих педагогічних навчальних закладах, що об'єднує теоретичні і практичні основи освітнього процесу: концепції, навчальні орієнтації; методологічні й педагогічні підходи, комплекс специфічних принципів; педагогічні і психологічні умови; методи, форми і засоби, компоненти, критерії і рівні, що об'єднує мету й результат. Для перевірки ефективності педагогічної системи формування професійної ідентичності майбутніх учителів засобами інформаційних технологій у вищих педагогічних навчальних закладах дисертанткою проведено педагогічний експеримент, який правильно побудований, достовірність результатів підтверджена математичними методами.

Відтак, дослідження безумовно має наукову новизну, бо в ньому вперше теоретично обґрунтовано концепцію формування професійної ідентичності майбутніх учителів засобами інформаційних технологій як основу підвищення ефективності навчання студентів у вищих педагогічних навчальних закладах, розроблено й обґрунтовано педагогічну систему формування професійної ідентичності майбутніх учителів засобами інформаційних технологій, запропоновано структурно-функціональну модель педагогічної системи формування професійної ідентичності майбутніх учителів засобами інформаційних технологій шляхом реалізації психологічних і педагогічних умов.

Авторка методологічно і теоретично обґрунтувала сутність професійної ідентичності та загальну стратегію її формування, яка підпорядкована кільком групам чинників (концептогенні, системоорганізаційні, системорозвивальні, чинники обміну, чинники функціональних зв'язків) і характеризується трьома складовими Я-концепції: когнітивна (фахові знання та професійні переконання, усвідомлення професійного Я-образу); емоційна (емоційно-оцінне ставлення до професійних переконань і знань); поведінкова (характер, який знаходить вираз у стилі взаємодії в професійному середовищі). Логіка формування професійної ідентичності майбутніх педагогів представлена трьома напрямками: когнітивно-диспозиційним, орієнтаційно-рефлексивним та практико-орієнтаційним.

Інноваційна методика реалізації педагогічної системи формування професійної ідентичності майбутніх учителів засобами інформаційних технологій має велику практичну значущість, бо вона може бути застосована у вищих навчальних педагогічних закладах.

Результати дослідження пройшли достатню апробацію на багатьох міжнародних та всеукраїнських конференціях. Зміст автореферату відповідає змісту дисертації.

Поряд із високою оцінкою дисертаційного дослідження слід зробити деякі зауваження та побажання:

1. Здійснивши фундаментальний аналіз величезного масиву методологічних, філософських, психологічних, педагогічних та методичних праць, одночасно у своїх висновках дисертантка, нажаль, не опиралася на найавтентичніші та найсучасніші визначення особистості у психології, які є результатом фундаментальних досліджень проведених вченими-персонологами вже на рубежі XX – XXI століть, а тому у розгляді професійної ідентичності педагога не враховує ідентифікацію майбутніх педагогів зі спільнісними утвореннями внутрішнього світу людини, зокрема фундаментальними здатностями особистості вірити, любити, творити добро та боротися зі злом, творити простір свободи та відповідальності, які мають вирішальне значення для діяльності педагога.

2. Наші дослідження показують, що фундаментальним показником і результатом формування в майбутніх педагогів професійної ідентичності є їхня

мотивація до вироблення у себе здорового індивідуального стилю майбутньої професійної діяльності, що враховує якості особистості, загальні та спеціальні здібності, тип темпераменту тощо. На цьому моменті дослідниця не акцентує увагу.

3. Заслуговує на увагу розгляд в тексті дисертації (с.90) питання про особистісне прийняття людиною професії з погляду психології. Але, на нашу думку, це питання недостатньо розглянуто, оскільки дисертантка не пояснила особливості змістово-сислової регуляції особистості в процесі набуття і трансформування її професійного досвіду.

4. Розглядаючи питання про чотири рівні розвитку професійної ідентичності особистості потрібно було більш ґрунтовно подати, що з підходів цих учених становить інтерес і чи використані вони на практиці.

5. На емпіричному етапі дослідження ґрунтовно вивчалася мотиваційна складова професійної ідентичності, але глибинішим утворення є особистісні смисли професійної діяльності. Було б значуще, якби дослідниця поставила завдання емпірично вивчити цей момент.

6. Розглядаючи питання про інновації, які були використані в дослідженні (с.148-156) потрібно було більш чітко подати роль інформаційних технологій та їх засобів у впровадженні інших технологій (модульних, проектної, особистісно орієнтованої, інтерактивних), тоді системнішим виглядав би комплекс технологій, які були використані дисертанткою з метою формування професійної ідентичності. Хоч спільні ознаки технологій подано в дисертації.

7. У тексті дисертації дослідниця рідко використовує термін «освітній процес», який позначає три субпроцеси – навчання, виховання та розвиток, а частіше використовує вужчі за змістом та менш адекватні до розглядуваної проблеми терміни «навчання» та «навчально-виховний процес».

Однак, висловлені зауваження та побажання не впливають на загальний високий науковий рівень дисертаційного дослідження.

Таким чином, є всі підстави стверджувати, що подане до захисту дисертаційне дослідження О.Я. Романишиної «Теоретичні і методичні основи формування професійної ідентичності майбутніх учителів засобами

інформаційних технологій» є завершеним, самостійно виконаним, має наукову новизну і практичне значення, повністю відповідає вимогам п. 9, 11 – 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., а його авторка - Оксана Ярославівна Романишина, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 . – теорія і методика професійної освіти.

